

ზაალ კიკვიძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

zaal.kikvidze@tsu.ge

საკვანძო სიტყვები: ენის სახელწოდება, ლინგვონიმი/ლინგვანიმი,
გლოსონიმი/გლოტონიმი, ლოგონიმი, სოციოტერმინოლოგია

ენის სახელწოდების აღმნიშვნელი ტერმინები:
*ლინგვონიმი/ლინგვანიმი, გლოსონიმი/გლოტონიმი,
ლოგონიმი და ა.შ.*

ენათა სახელწოდებებთან დაკავშირებული პრობლემები დრო-
დადრო ხვდებოდა და ხვდება მკვლევართა ინტერესის სფეროში, მაგ-
რამ არასოდეს გამხდარა ცხოველი სჯა-ბაასის საგანი ენათმეცნიერე-
ბაში. აღნიშნულის მიზეზად შეიძლება ვივარაუდოთ ის გარემოება,
რომ ადამიანები მათ (ენათა სახელწოდებებს), ალბათ, აღიქვამენ, რო-
გორც მზა მოცემულობას და ამიტომაც სარკვევით თითქოს აღარაფე-
რია. არადა, ისტორიულ, ეთნოგრაფიულ, პოლიტოლოგიურ, პოლი-
ტიკურ თუ სხვა სახის ტექსტებში არცთუ იშვიათად ვკითხულობთ
მათ შესახებ. აქვე ჩანს, რომ საკამათო ბევრია; მეტიც, ენათა სახელწო-
დებები სხვადასხვა სახის მანიპულაციისათვისაც კი გამოიყენება. ზე-
მოაღნიშნული ცხადყოფს, რომ შესაბამისი დარგის (ენათმეცნიერების
ფარგლებში) თუ ქვედარგის (ონომასტიკის ფარგლებში) ჩამოუყალი-
ბებლობით სულ უფრო მეტად გაეხსნება გზა გაურკვევლობასა და
არაჯანსაღ ორაზროვნებას ტერმინთან თუ რომელიმე ნომენთან მი-
მართებით. თავის დროზე ამგვარი მოვლენების შესახებ ჩვენ უკვე
ვწერდით რამდენიმე პუბლიკაციაში (კიკვიძე 2012; 2013).

წინამდებარე ნაშრომში ვიხილავთ არა ამა თუ იმ კონკრეტული
ენის ან ენების სახელდებასთან დაკავშირებულ საკითხებს, არამედ
ენის სახელწოდების აღმნიშვნელ ტერმინებს. თავდაპირველად უნდა
გავარკვიოთ, რა არის ენის სახელწოდება. მასში შედის შემდეგი:
1. ცალკეულ ენათა სახელწოდებები; 2. ენათა გენეტიკური და არეა-
ლური დაჯგუფებების სახელწოდებები; 3. ენის ტერიტორიული,
ქრონოლოგიური და სოციალური ნაირსახეობების სახელწოდებები.
როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, ჯერაც არ არის ჩამოყალიბებული შესა-

ბამისი დარგი ან ქვედარგი; ამ გარემოებასთან არსებით კავშირშია ის ფაქტი, რომ ენის სახელწოდების აღმნიშვნელ ტერმინებთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას მათი სიჭარბე წარმოადგენს. არსებული მრავალფეროვნებიდან უპირატესის გამოსავლენად სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოიყენება სხვადასხვა კრიტერიუმი, მათ შორის, ფორმობრივი და შინაარსობლივი შესაბამისობა ცნებასთან, ერთეულის სიძველე, სიხშირე და მისთანანი. ამ ნაირგვარი თავისებურებების გასაანალიზებლად უთუოდ შესაფერის პლატფორმად მივიჩნევთ სოციოტერმინოლოგიას, რომელიც უპირატესობას ანიჭებს აღწერით მიდგომას და რომლის ეფექტურობაც არაერთხელ წარმოვაჩინეთ აქამდე (კიკვიძე 2017; 2022-2023).

ენის სახელწოდების აღმნიშვნელი სხვადასხვა ტერმინის განხილვისას ქრონოლოგიურ პრინციპს დავეყრდნობით; ეს იმას ნიშნავს, რომ თავდაპირველად ყველაზე ადრე შექმნილ და გაჩენილ ტერმინოლოგიურ ერთეულებს შევხებით. როგორც ქვემოთ გამოჩნდება, ამ პრინციპის განუხრელად დასაცავად დიდი სიფრთხილე და სიმკაცრეა აუცილებელი, რათა უნებლიეთ არ მოგვიხდეს ტირაჟირება გადაუმოწმებელი ინფორმაციისა, რომელიც ამა თუ იმ ავტორის დეკლარაციულ განცხადებას ეყრდნობა. აღნიშნულის პრეცედენტები არსებობს სამეცნიერო ლიტერატურაში.

ზემოაღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს პირველი ტერმინი, რომელიც თავდაპირველად უნდა განვიხილოთ; ეს არის *ლინგვონიმი*. იგი თხზული წარმოებისაა და შედგება ორი კომპონენტისაგან: ლათინური *lingua* „ენა“ + ბერძნული *ὄνυμα* „სახელი“. 1977 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში დ. გოლდი წერს, რომ ეს ტერმინი მან შექმნა აღნიშნულ ნაშრომში განსახილველ საკითხებთან დაკავშირებით (გოლდი 1977: 14). სამიოდე წლის შემდეგ იგი იმოწმებს თავისივე პუბლიკაციას და ამტკიცებს, რომ თავდაპირველად მან შექმნა ეს ტერმინი (გოლდი 1980: 38). არათუ მომდევნო წლებში, ჩვენს დროშიც კი ზოგიერთი ავტორი დაეჭვების გარეშე იმეორებს, რომ სწორედ დ. გოლდი გახლდათ პიონერი ამ საქმეში (იხ. მაგ., პეტერმანსი 2020: 116). ღირსსაცნობია, რომ 1973 წელს ესპერანტისტთა საერთაშორისო ჟურნალში გამოქვეყნდა აშხაბადელი ენათმეცნიერის, ალექსანდრ დულიჩენკოს, სტატია, რომელიც მთლიანად ენის სახელწოდებების შემსწავლელ დისციპლინას ეძღვნება. ამ დროისათვის ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით, ეს არის ყველაზე ადრეული პუბლიკაცია, რომელშიც არა მარტო ნახსენებია *ლინგვონიმი*, არამედ გან-

მარტებულიცაა იგი: „ლინგვონიმი წარმოადგენს ენის (თავისი ვარიანტებითურთ) ან ენის ამა თუ იმ ნაირსახეობის კონკრეტულ სახელწოდებას“ (დულიჩენკო 1973: 84). ასე რომ, თუკი არ აღმოჩნდა უფრო ადრე გამოცემული ნაშრომი, რომელშიც ეს ტერმინი ფიგურირებს, მისი შექმნის თარიღად 1973 წელი უნდა მივიჩნიოთ, ხოლო მის შემქმნელად, რა თქმა უნდა, ა. დულიჩენკო ჩაითვლება.

ამჯერად კი უნდა შევხვით მის აგებულებას. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, *ლინგვონიმი* თხზული ტერმინია; იგი ჰიბრიდია: შედგება სხვადასხვა ენის (ლათინურისა და ბერძნულის) კომპონენტებისაგან. ეს გარემოება შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს მის საწინააღმდეგო არგუმენტად (პეტერმანსი 2020: 117). უნდა ითქვას, რომ იმავე გარემოებას (ჰიბრიდულ წარმოებას) არ შეუშლია ხელი სხვადასხვა დარგის არაერთი ტერმინის დამკვიდრებისათვის¹. და მაინც, დღესდღეობით *ლინგვონიმი* არ წარმოადგენს ისეთ ტერმინოლოგიურ ერთეულს, რომელსაც გამორჩეულ უპირატესობას ანიჭებენ ენათმეცნიერები საერთაშორისო მასშტაბით; და მაინც, იგი არცთუ იშვიათად გვხვდება ქართულ საენათმეცნიერო ტექსტებში (იხ. მაგ., ომიადე 2018; კოჭლამაზაშვილი 2019; გაბესკირია 2022). მის პარალელურად არსებობს შედგენილობით იგივე, ოღონდ ოდნავ განსხვავებული ტერმინოლოგიური ერთეული *ლინგვანიმი* (ლათინური *lingua* „ენა“ + ბერძნული *ῥῆμα* „სახელი“). როგორც ვხედავთ, მათ შორის განსხვავება ისაა, რომ ამ უკანასკნელის შემთხვევაში მოკვეცილია მეორე კომპონენტის თავკიდური ხმოვანი, ხოლო პირველის შემთხვევაში – წინამავალი კომპონენტის ბოლოკიდური ხმოვანი. ამჟამად ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით შეუძლებელია იმის დადგენა, როდის გაჩნდა ეს ერთეული. რაც მთავარია, იგი უაღრესად იშვიათად გვხვდება სამეცნიერო ლიტერატურაში. ამ მიზეზის გამო მას (*ლინგვანიმი*) ვერ მივიჩნევთ სხვა, სინონიმური ტერმინების საპირწონე ერთეულად.

ენის სახელწოდების აღმნიშვნელ მომდევნო ტერმინოლოგიურ ერთეულებად უნდა განვიხილოთ *გლოსონიმი* (ბერძნული *γλῶσσα* „ენა“ + ბერძნული *ῥῆμα* „სახელი“) და *გლოტონიმი* (ბერძნული *γλῶττα* „ენა“ + ბერძნული *ῥῆμα* „სახელი“). როგორც ვხედავთ, გამო-

¹ აღნიშნულის საუკეთესო თვალსაჩინოებას წარმოადგენს ოგიუსტ კონტის მიერ ჯერ კიდევ 1834 წელს შემოღებული ტერმინი *სოციოლოგია* (ლათინური *socius* „ამხანაგი, მეგობარი“ + ბერძნული *λογία* „ცოდნა“).

ხატულების პლანში მათ შორის არსებული განსხვავება მინიმალურია, რაც ძველი ბერძნულის დიალექტურ სხვაობასთანაა დაკავშირებული: *ᾠδὴ* „ენა“ იონიურია, ხოლო *ᾠδῶσα* „ენა“ ატიკური. რახან განხილვის თანამიმდევრობის საფუძვლად ქრონოლოგიური პრინციპი ავირჩიეთ, ჯერ სწორედ ის უნდა აღვნიშნოთ, სად და როდის ჩნდება ეს ტერმინები თავდაპირველად. ჩვენ მივაკვლიეთ მხოლოდ *გლოტონიმის* (glottonym) ყველაზე უწინდელი გამოყენების დოკუმენტურად დადასტურებულ მონაცემს: ყველაზე ადრე ეს ტერმინი 1976 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაშია ნახსენები; იგი აქ გვხვდება ორჯერ და განმარტების გარეშე (კეპინი & კეპინი 1976: 28, 31). მის შესახებ სხვა რამ, ყოველ შემთხვევაში, ამ ეტაპზე, მხოლოდ ვარაუდის სახით შეიძლება ითქვას. ღირსსაცნობია, რომ 1979 წელს დაბეჭდილი სტატიის ავტორი, რომელიც ამ და სხვა, მასთან დაკავშირებულ ცნებებსა და ტერმინებს განიხილავს, აცხადებს, რომ *გლოტონიმია* (Glottonymie) ნეოლოგიზმად უნდა ჩავთვალოთო (გობლი 1979: 8). ეს იმას ნიშნავს, რომ, თუკი სადმე არსებობს ზემოდასახელებულზე უფრო ადრეული წყარო, რომელშიც ნახსენებია *გლოტონიმი* ან *გლოსონიმი*, იგი 1976 წელზე დიდად უწინდელი ვერ იქნება. როგორც ცნობილია, ამა თუ იმ ტერმინის დამკვიდრებისათვის გამორჩეული მნიშვნელობა აქვს მის სიტყვაწარმოებითსა და საკოლოკაციო შესაძლებლობებს. ვეთანხმებით სალომე ოშიაძის შენიშვნას, რომელიც მან ჩვენს ნაშრომზე გააკეთა: „ერთეულთა სიჭრელის მიზეზებზე მსჯელობისას იკვეთება ავტორის პოზიცია, იგი უპირატესობას ანიჭებს ტერმინ გლოსონიმს. მართალია, ამ არჩევანის მოტივზე საგანგებო მსჯელობა დასახელებულ სტატიაში არ გვხვდება, თუმცა, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მოტივი აღნიშნული ტერმინის დერივაციული პოტენციალი და მისი რეალიზებაა“ (ომიაძე 2018: 155). მართლაც, *ლინგვონიმის* მსგავსად, *გლოტონიმსა* და *გლოსონიმს* ამ მხრივ შეზღუდულობა არ ახასიათებს. რაც მთავარია, მათი მეშვეობით ადვილად იწარმოება ტაქსონომიური მიმართებების აღმნიშვნელი ერთეულები. ასეთებად მიგვაჩნია შემდეგი: *ავტოგლოსონიმი/ენდოგლოსონიმი* (resp. *ავტოგლოტონიმი/ენდოგლოტონიმი*, *ავტოლინგვონიმი/ენდოლინგვონიმი*) – „სახელი, რომელსაც მოცემულ ენაზე მოლაპარაკე ხალხი უწოდებს თავის ენას“ და *ალოგლოსონიმი/ეგზოგლოსონიმი* (resp. *ალოგლოტონიმი/ეგზოგლოტონიმი*, *ალოლინგვონიმი/ეგზოლინგვონიმი*) – „სახელი, რომლითაც სხვა ენებზე მოლაპარაკენი აღნიშნავენ ამ ენას.“ ენათა სახელწოდებების შემსწავლელ დისციპლი-

ნას ეწოდება *გლოსონიმიკა* (resp. *გლოტონიმიკა*, *ლინგვონიმიკა*). აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ *გლოსო* და *გლოტო* კომპონენტების შემცველი ტერმინები საკმაოდ გვხვდება ენათმეცნიერებაში; მაგალითად, *გლოტოგენეზი*, *გლოტოქრონოლოგია*, *გლოტოფაგია* და ა. შ. || *გლოსოლოგია*, *დიგლოსია*, *იზოგლოსა* და ა. შ. უნდა შევნიშნოთ, რომ ენის სახელწოდების აღმნიშვნელი ტერმინებისაგან განსხვავებით, აქ იშვიათად ვაწყდებით პარალელიზმის შემთხვევებს. რომელიმე მათგანის პოვნისათვის ამა თუ იმ ვარიანტის მიერ ფეხის მოკიდებასა და, შესაბამისად, მათს ამგვარად დამკვიდრებას უნდა მივაწეროთ. ენის სახელწოდებების შემსწავლელი სამეცნიერო დისციპლინის განვითარების კვალად გარდაუვლად გაჩნდება ახალი ტერმინების შექმნის საჭიროება. კიდევ ერთხელ დავიმოწმებთ ს. ომიადის სიტყვებს, რომ ამა თუ იმ ერთეულისათვის უპირატესობის მინიჭების საფუძველი შეიძლება იყოს „ტერმინის დერივაციული პოტენციალი და მისი რეალიზება“ (ომიადე 2018: 155). რაც შეეხება ტერმინთა ზემოხსენებულ სამეულს (*ლინგვონიმი*, *გლოტონიმი*, *გლოსონიმი*), სიტყვაწარმოებითი პოტენციალი მეტ-ნაკლებად ყველა მათგანს უჩანს, მაგრამ, ამ პოტენციალის განხორციელების თვალსაზრისით, *გლოსონიმი* აშკარად აღემატება საპირწონე ერთეულებს. სანიმუშოდ დავასახელებთ ისეთ ტერმინებს, როგორებიცაა: *ეთნოგლოსონიმი*, *ჰეტეროგლოსონიმი*, *გლოსონიმიზაცია*, *ბიბლიოგლოსონიმი*, *ფსევდოგლოსონიმი* და ა. შ. რასაკვირველია, *გლოსო* ძალიან ადვილად შეიძლება ჩაანაცვლოს *გლოტო*-მ და პირიქით, ოღონდ, ჯერ ერთი, ასე ყოველთვის არ ან ვერ ხდება, ხოლო მეორე გარემოება ის გახლავთ, რომ მთავარია, თავდაპირველად რომელი ვარიანტის გამოყენებით იქმნება და ფეხს იკიდებს ესა თუ ის ტერმინოლოგიური ერთეული.

მიუხედავად იმისა, რომელი ტერმინის უპირატესობა იკვეთება სიტყვაწარმოებითი დიაპაზონისა თუ სიხშირის მიხედვით, ოდესმე მაინც უნდა მოხდეს და მოხდება კიდევ ამ უაღრესად ჭარბი ტერმინოლოგიური სინონიმის დაძლევა. სწორედ აღნიშნული პრობლემის გადაჭრისაკენ მიმართული ერთგვარი ძალისხმევა იყო კიდევ ერთი, მანამდე არსებულებისაგან განსხვავებული ტერმინის შემოღების მცდელობა ენის სახელწოდების აღსანიშნავად. ეს გახლავთ *ლოგონიმი* (ბერძნული *λόγος* „სიტყვა, მეტყველება“ + ბერძნული *ὄνυμα* „სახელი“). ხსენებული ტერმინი ამ მნიშვნელობით გამოიყენა ჰოლანდიელმა ენათმეცნიერმა მარიან კლამერმა, ოღონდ შესაბამის ნაშრომში არც მისი განმარტებაა მოწოდებული და არც ისაა ახსნილი, რატომ შე-

აჩერა მან თავისი არჩევანი ამ ერთეულზე (კლამერი 2010: 3, 7, 11, 13). ეს არც იქნებოდა გასაკვირი, სწორედ მ. კლამერს რომ არ მიეწერებოდა მისი შემოღება ზოგიერთი მიმდევრისა და კოლეგის წყალობით (იხ. მაგ., ფედენი 2011). მართლაც, სინამდვილეში *ლოგონიმი* მანამდეც (ჯერ კიდევ გასულ საუკუნეში) გვხვდება ზოგიერთ საენათმეცნიერო ტექსტში, სადაც მას *გლოსონიმის* სინონიმის გარდა ენის და მისი ნაირსახეობის აღნიშვნის ფუნქცია აკისრია (ლორანდო 1994: 135). ვერც პოვნირების სიხშირით და ვერც სიტყვაწარმოებითი და კოლოკაციური პოტენციალით იგი ვერ შეედრება უფრო ადრე გაჩენილ ტერმინოლოგიურ ერთეულებს; უფრო მეტიც, მისი შემოღებით კიდევ უფრო გაიზარდა ენის სახელწოდების აღმნიშვნელი სინონიმური ტერმინების რიცხვი, რამაც არა პრობლემის გადაჭრამდე, არამედ მის გართულებამდე მიგვიყვანა. ამასთანავე, აქ ისიცაა მისაღები მხედველობაში, რომ *ლოგონიმი* პოლისემიური ტერმინია და იგი სხვადასხვა დისციპლინაში გამოიყენება; მაგალითად, იგი წარმოადგენს მხატვრული ნაწარმოების სათაურის აღმნიშვნელ ტერმინს (რუმი 1996: 57). ამგვარად, მიუხედავად იმისა, ვინ და როდის ითავა მისი შემოღება, ამ ტერმინის დამკვიდრების მცდელობა ენის სახელწოდების აღსანიშნავად თავიდანვე წარუმატებელი ძალისხმევა იყო.

იგივე შეიძლება ითქვას რამდენიმე სხვა ტერმინოლოგიური ნეოლოგიზმის შესახებ, რომელთა შემოღებით კიდევ უფრო გართულდა და აირია ენის სახელწოდების აღმნიშვნელ ტერმინებთან დაკავშირებული ვითარება.¹

მიუხედავად იმისა, როდის იქნა შემოღებული ზემოგანხილული ტერმინები და რამდენად დაიმკვიდრა თავი რომელიმე მათგანმა, მათ ერთი საერთო ნიშან-თვისება აქვთ: ყოველი მათგანი უცხოური წარმოშობისაა და ქართულში ნასესხობას წარმოადგენს. რა არის მათი შესატყვისი ქართული ტერმინი? მას ჩვენ წინამდებარე ნაშრომის თითქმის ყველა აბზაცში ვიყენებთ (სათაურშიც კი); ეს გახლავთ *ენის სახელწოდება*. მისი დიდი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ქართულია, შესაბამისად, გამჭვირვალე და ადვილად გასაგებია. როგორც ვხედავთ იგი ტერმინოლოგიური შესიტყვებაა; როგორც

¹ ზემოთქმულის ერთ-ერთ მკაფიო თვალსაჩინოებას წარმოადგენს *ლოგონიმი* (ლათინური *locus* 'ადგილი' + ბერძნული *ὄνυμα* „სახელი“), რომელიც ტოპონიმებისაგან მომდინარე ენის ან მისი ნაირსახეობის სახელწოდების აღსანიშნავად იქნა შემოთავაზებული (მატისოვი 1986).

როგნედა ღამბაშიძე (1986: 19) აღნიშნავს, ასეთ შემთხვევაში „თითოეულ სიტყვას თავისი მნიშვნელობა აქვს და საერთო მნიშვნელობა კი ცალკეული კონპონენტების მნიშვნელობისაგან გამოიყვანება. ასეთი მოდელი – სახეობითი ცნების გამომხატველი შესიტყვება – მოტივაციის სიცხადით ხასიათდება.“ ნათელია, რომ, სემანტიკური თვალსაზრისით, ეს ამ ტერმინის კიდევ ერთ უპირატესობას წარმოადგენს. არის თუ არა პრობლემატური ეს ტერმინოლოგიური შესიტყვება სტრუქტურული თვალსაზრისით. თავისთავად ის ფაქტი, რომ ტერმინი შესიტყვებაა, რა თქმა უნდა, არანაირ პრობლემას არ წარმოადგენს, თუმცა, თუ ყურადღებას მივაპყრობთ იმ ფაქტს, რომ იგი სუბსტანტიური მსაზღვრელისა და საზღვრულისაგან შემდგენილი კონსტრუქციაა, ადვილად შევამჩნივთ იმ კანონზომიერ შესაძლებლობას, რომ, არა მხოლოდ საზღვრული იწარმოებს მრავლობით რიცხვს (რაც ბუნებრივი და აუცილებელიცაა), არამედ მსაზღვრელიც (*ენის – ენების/ენათა*). ჩვენი აზრით, ეს გარემოება ვერ ჩაითვლება მის კიდევ ერთ უპირატესობად. ისიც თვალშისაცემია, რომ მისი საშუალებით ჯერჯერობით ძნელდება როგორც (ქვე)დარგის სახელწოდების, ასევე მასთან დაკავშირებული სხვა, მეტაენობრივი ერთეულების წარმოება. კიდევ ერთ საორჭოფო ასპექტს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ შესაბამისი ცნება არა მხოლოდ საკუთრივ ენის, არამედ ენათა გენეტიკური და არეალური დაჯგუფებების, ასევე ენის ნაირსახეობებისა და მისთანათა სახელწოდებებსაც მოიცავს. მიუხედავად რამდენიმე ხარვეზისა, შესიტყვება *ენის სახელწოდება* ჩვეულებრივ იხმარება ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში (სხვა საკითხია, რამდენადაა იგი უკვე გატერმინებული). და მაინც, თუკი შესაძლებელია გაუმჯობესება, არაგონივრული იქნება მასზე უარის თქმა. 2022 წელს, ტერმინოლოგიის მე-3 საერთაშორისო კონფერენციაზე ამ პრობლემის შესახებ ჩვენი მოხსენების შემდეგ გამართული სჯა-ბაასისას შემოთავაზებულ იქნა ასეთი ერთეული; ეს გახლავთ *ენათწოდება*.¹ რა არის მისი დადებითი მხარეები? პირველ რიგში, მას აქვს ყველა ის დადებითი მახასიათებელი, რაც მის საპირწონე ტერმინოლოგიურ შესიტყვებას: იგი ქართულია და სემანტიკურად მოტივირებულია, შესაბამისად, გასაგებია. ამასთანავე, მას არ აქვს ზოგიერთი ზემოხსენებული ხარვეზი; მართალია, იგი ენდოცენტრული კომპოზიტია (ე. ი. მსაზღვრელ-საზღვრუ-

¹ ეს ტერმინი შემოგვთავაზა ქალბატონმა ნათელა მუზაშვილმა, რისთვისაც მას გულითად მადლობას მოვახსენებთ.

ლის კომბინაციას წარმოადგენს), მაგრამ აქ (კომპოზიტის ფარგლებში) მსაზღვრელი მორფოლოგიურ სახეცვლილებას აღარ ექვემდებარება და, შესაბამისად, მრავლობითის აფიქსებს მხოლოდ მთლიანი კონსტრუქცია დაირთავს (*ენათწოდებები/ენათწოდებანი*). ამავე მიზეზის გამო (რომ მსაზღვრელი ამჯერად თხზული სიტყვის კომპონენტია და არა შესიტყვებაში შემავალი სიტყვა) უფრო ადვილია, რომ ამ ტერმინმა მოიცვას არა მხოლოდ საკუთრივ ენის, არამედ ენათა გენეტიკური და არეალური დაჯგუფებების, ასევე ენის ნაირსახეობებისა და მისთანათა სახელწოდებებიც. ჩამოთვლილ დადებით ნიშან-თვისებებთან ერთად იგი კომპაქტური და მოქნილია.

რჩება მეტაენობრივი და ტაქსონომიური ერთეულების წარმოების პრობლემა. მართლაც, ნაკლებად შედეგიანად მიგვაჩნია *ენათწოდება-ზე* ისეთი ელემენტების დართვა, როგორც ეს მისი საპირწონე უცხოური ტერმინების შემთხვევაში გვაქვს (ასე, მაგალითად, *ავტოგლოსონიმი/ენდოგლოსონიმი*, *ალოგლოსონიმი/ეგზოგლოსონიმი*). უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართული არ გახლავთ ინდოევროპული ენა და არც ტიპოლოგიურად აქვს ამ ოჯახის ენებთან ჭარბი საერთო მახასიათებლები; შესაბამისად, სულაც არ არის აუცილებელი, რომ ზემოაღნიშნული სახის ტერმინოლოგიური ერთეულები ვაწარმოთ არსებული უცხოენოვანი ყალიბების მიხედვით. მაშ, როგორი შეიძლება იყოს ისინი? ამ ეტაპზე პრესკრიპტული ხასიათის წინადადებების წამოყენებისაგან თავს შევიკავებთ. ამის მიზეზები შემდეგია: პირველი ის გახლავთ, რომ წინამდებარე ნაშრომი არსებული ვითარების სოციოტერმინოლოგიურ ანალიზს ისახავს მიზანს, რაც აღწერით მიდგომას გულისხმობს. რაც შეეხება პრესკრიფციას, სოციოტერმინოლოგიური კვლევის შედეგებმა შესაძლოა მიგვითითოს ამ საჭიროების შესახებ; მეორე მიზეზი ისაა, რომ ენათწოდებათა შემსწავლელი დარგი თუ ქვედარგი ჯერ არცაა განვითარებული სათანადოდ; როდესაც ეს მოხდება, შესაბამისი ტერმინოლოგიაც უსათუოდ გაჩნდება და იმედია, რომ იგი ქართული ენობრივი მასალით იქნება წარმოებული.

ლიტერატურა

გაბესკირია 2022 – შალვა გაბესკირია, ქართველთა თვითსახელწოდება „ქართველის“ ეტიმოლოგიის შესახებ, *თავისუფალი უნივერ-*

- სიტეტის აზიური კვლევების ჟურნალი, 4; <https://www.journals.org.ge/index.php/asianstudies/article/view/111/51>
- გობლი 1979 – Gobl, Hans. Glottonymie, Glottotomie und Schizoglossie: Drei sprachpolitisch bedeutsame Begriffe. *Ladinia* 3: 7-38.
- გოლდი 1977 – Gold, David L. Dzhudezmo. *Language Sciences* 47; 14-16.
- გოლდი 1980 – Gold, David L. The Spanish, Portuguese and Hebrew Names for Yiddish and the Yiddish Names for Hebrew. *International Journal of the Sociology of Language* 24; 29-42.
- დულიჩენკო 1973 – Duličenko, Alexander D. La Lingvonimiko – ĝlaj esenco kaj problemoj. *Scienca Revuo de Internacia Scienca Asocio Esperantista*, 24/2-3: 83-90.
- კეჰეინი & კეჰეინი 1976 – Kahane, Henry & Kahane, Renée. “Lingua Franca”: The story of a term. *Romance Philology* 30/1: 25-41.
- კიკვიძე 2012 – ზაალ კიკვიძე, ენათა სახელწოდებები: ტერმინოლოგია და იდეოლოგია, *კავკასიოლოგიური ძიებანი*, IV.
- კიკვიძე 2013 – Kikvidze, Zaal. Lost and acquired in translation: shades of meaning in language names, *General and Specialist Translation/ Interpretation: Theory, Methods, Practice. 6th International Conference Proceedings*. Kyiv.
- კიკვიძე 2017 – Kikvidze, Zaal. On the socioterminological approach to sociolinguistic terminography, 1: Idiolect, *Language in Professional Dimension: Communicative and Cultural Aspects*. Kharkiv: NUCZU; 167-169.
- კიკვიძე 2022-2023 – ზაალ კიკვიძე, ინტერფიქსი როგორც ტერმინი და ცნება: სოციოტერმინოლოგიური მიდგომა, *ტერმინოლოგიის საკითხები*, V; 206-224.
- კლამერი 2010 – Klammer, Marian. *A Grammar of Teiwa*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- კოჭლამაზაშვილი 2019 – ლევან კოჭლამაზაშვილი, ქართველურ ენაკილთა ინგლისურენოვანი სახელდების პრინციპები, *XXXIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები*; 46-48.
- ლორანდო 1994 – Laurendeau, Paul. Le concept de Patois avant 1790, vel vernacular lingua. Mougeon, Raymond and Edouard Beniak, eds. *Les origines du français québécois*. Sainte-Foy: Les Presses de l'Université Laval.

- მატისოვი 1986* – Matisoff, James A. (1986). The languages and dialects of Tibeto-Burman: An alphabetic/genetic listing, with some prefatory remarks on ethnonymic and glossonymic complications. In J. McCoy & T. Light (eds.), *Contributions to Sino-Tibetan studies*, 3–75. Leiden: Brill.
- ომიამე 2018* – სალომე ომიამე, ლინგვონიმების საკითხისათვის აქტუალურ ლინგვისტიკურ ცნება-ტერმინთა ლექსიკონში, *ტერმინოლოგიის საკითხები*, III; 154-158.
- პეტერმანსი 2020* – Peetermans, Andy. *The Art of Transforming Traditions: Conceptual developments in early modern American missionary grammar writing*. PhD Dissertation in Linguistics. KU Leuven.
- რუმი 1996* – Room, Adrian. *An Alphabetical Guide to the Language of Name Studies*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- ფედენი 2011* – Fedden, Sebastian. *A Grammar of Mian*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- ღამბაშიძე 1986* – ღამბაშიძე, როგნედა. *ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის პრინციპები*. თბილისი: მეცნიერება.

Zaal Kikvidze

Arnold Chikobava Institute of Linguistics, TSU, Georgia

zaal.kikvidze@tsu.ge

Keywords: language name, linguonym/linguonym, glossonym/glottonym, logonym, socioterminology

Terms for a Language Name:

linguonym/linguonym, glossonym/glottonym, logonym, etc.

Summary

Language names have never attracted due attention in the linguistics literature. It happens not because authors believe that they do not matter very much but because they take them for granted. The

present paper does not deal with names of individual languages and their implication; it is concerned with terms for a language name as such. One of the principal problems associated with terms for a language name is their abundance. In order to identify the most preferential from the extant diversity, various authors employ various criteria, among them, formal and semantic equivalence with the notion, their age, frequency of occurrence, etc. I consider socioterminology, preferring a descriptive approach, a truly adequate platform for analyzing the aforementioned features.

Chronologically, the earliest of all is the term *linguonym* (Lat. *lingua* 'language' + Gr. *ὄνυμα* 'name'). Initially, it occurred in A. Duličenko's paper published in 1973 in an Esperanto journal. The term sometimes gets criticism owing to the fact that it is a centaur (Latin+Greek) coinage (similar centaur formations are numerous in linguistics, and not only). As for its parallel version *linguanyim*, it is made of the same constituents, with a single difference that the initial vowel of the second constituent is syncopated in it (which as a rule, occurs rarely in onomastic literature). Another notable characteristic feature is the fact that it is rather infrequent in the literature.

Much more frequent among other items are the terms *glossonym* (Ion. Gr. *γλῶσσα* 'language' + *ὄνυμα* 'name') and *glottonym* (Att. Gr. *γλῶττα* 'language' + *ὄνυμα* 'name'). There is only this, minimum difference between them. As for their occurrence in scholarly circulation, *glottonym* is the earliest of the two, attested in H. Kahane and R. Kahane's paper published in 1976.

A certain attempt to avoid terminological diversity and heterogeneity was an attempt to introduce of the term *logonym* (Gr. *λόγος* 'word' + *ὄνυμα* 'name') by P. Laurendeau; however, the term failed to gain much currency.

As for *ენის სახელწოდება* ([*en.is saxelc'odeba.Ø*] 'language.GEN name.NOM') as a terminological unit, its advantage is that it is Georgian, although a multi-word term; another problematic aspect is associated with the fact that the notion in point comprises names for both a language as such and its genetic and areal groupings, besides, names for language varieties. During the discussion, following my presentation at

the 3rd International Conference on Terminology in 2022, Dr. Natela Muzashvili suggested a new coinage *ენათწოდება* ([*ena.t.c'odeba.Ø*] 'language.PL/GEN-title/name.NOM') which is devoid of the aforementioned shortcomings, pertaining to its multi-word counterpart, and is prospectively a rather handy terminological item to refer to a language name in Georgian.